

УДК 316.42(438)

А. С. ЛОБАНОВА, О. КУЗЬОР

ІНТЕЛІГЕНТНИЙ РОЗВИТОК І НАУКА: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЦІННІСНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ОСНОВИ, ПОЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПЕРСПЕКТИВ

У статті проаналізовано Стратегію інтелегентного розвитку європейських країн (2014–2020 рр.), Програма якої фінансується Євросоюзом і запроваджується у Польщі з 2014 р. Розкрито її головну мету, завдання. Визначено соціально-економічні умови, які сприяли її розробці, вимоги, що визначені для тих наукових і підприємницьких суб'єктів, що готові залучитися до її реалізації, а також окреслено цінності, на яких вибудовується Стратегія. Вона є наступницею доктрини сталого розвитку, а її завданнями й одночасно інструментами реалізації є розширення ділового діалогу між вченими та підприємцями, інтеграція науки й промисловості, розробка та запровадження науково-промислових проєктів і інноваційних технологій, інтелегентна спеціалізація регіонального розвитку. Описано польський досвід реалізації Стратегії й окреслено перспективи її імплементації до українських реалій.

Ключові слова: наука, промисловість, сталий розвиток, інтелегентний розвиток, європейські цінності, польський досвід, інтелегентна спеціалізація.

Поняття «інтелегентний (розумний) розвиток» в Україні практично не вживають ні в науковій літературі, ні в комерційних чи промислових колах. Між тим у Польщі й у європейських країнах воно є досить поширеним як у науковому, так і в публічному та медійному дискурсі. Оскільки інформаційний простір не має меж, а польсько-українські відносини набувають останнім часом інтенсивного розвитку, то, звісно, виникає нагальна потреба з'ясувати зміст, мету та польський досвід інтелегентного розвитку з перспективою його запровадження в Україні.

Актуальність статті зумовлена необхідністю проаналізувати зміст, цінності, мотиватори та інструменти інтелегентного розвитку, який суттєво впливає на наукову, промислову та освітню сфери життя суспільства й останніми роками став європейським трендом суспільного розвитку.

Польські вчені: економісти, соціологи, правознавці, фахівці з управління – вже декілька років поспіль детально аналізують проблемне поле та інструментальні можливості інтелегентного розвитку в польському суспільстві; проводяться урядові й наукові форуми, конференції; реалізуються наукові проєкти. Цю проблематику висвітлено в наукових працях А. Бецли (Agnieszka Becla), А. Грондзель (Anna Grądziel), І. Дженсьок (Joanna Trzęsiok), Д. Мужин (Dorota Murzyn), Д. Розмус (Dorota Rozmus), С. Чаї (Stanisław Czaja) та ін. Ці науковці виявили головні складові інтелегентного розвитку [10]; співвіднесення сталого та інтелегентного розвитку [9]; сутність понять інтелегентного й довготривалого розвитку в економічній

парадигмі [1]; стратегію інтелігентної спеціалізації через мотивацію господарчого розвитку регіонів [3].

Разом з тим у польській науці недостатньо дослідженою є проблематика впливу основних стратегічних цілей інтелігентного розвитку на сферу освіти.

Метою статті є з'ясування ціннісно-інструментальної основи інтелігентного розвитку в польських реаліях і виявлення її взаємозв'язку із сучасними цінностями освіти в європейському просторі, до якого долучилася й Україна. Для досягнення мети необхідно, насамперед, з'ясувати, що являє собою проєкт чи програма інтелігентного розвитку; які його основні цілі та завдання; які сфери суспільного життя він охоплює; які досягнення в межах його реалізації спостерігаються в Польщі, яким чином ці досягнення можна імплементувати в науково-економічне та інноваційне поле українського суспільства.

Програма Європейського Союзу «Інтелігентний розвиток» була запроваджена в Польщі в 2014 р., ставши наступницею попередньої програми «Інноваційна економіка», яка була зреалізована на кошти Євросоюзу у 2007–2014 рр. У новій перспективі Євросоюзу ця Програма мусить забезпечити фінансування спільних проєктів бізнесу і науки до 2020 р. Бюджет Програми «Інтелігентний розвиток» доволі великий і становить близько 8,6 млрд євро, що дорівнює 36 млрд злотих. На будівничо-розвиткові проєкти, які мають проводити науково-промислові підприємства й консорціуми, виділено близько 3,85 млрд євро, а на запровадження інновацій у фірмах – близько 2,2 млрд євро [4]. Звісно, що сума фінансування доволі велика. Це практично чверть Державного бюджету України на 2019 р., який становить 1.026.122.251,9 тис. грн, або приблизно 32 млрд євро [6]. Як зазначала віце-міністр інфраструктури Івона Вендель (Iwona Wendel), угода про виконання цього масштабного європейського проєкту була підписана між Міністерством інфраструктури та розвитку, Міністерством економіки і Національним центром досліджень і розробок (NCBiR) [4]. Ухвалення цієї Програми на державному рівні сприяло активізації наукових, освітніх і підприємницьких кіл до пошуку можливостей участі в ній і розробки інноваційних науково-промислових проєктів. Головним чинником, який зумовив широку залученість науковців і підприємців до участі в конкурсних проєктах, стали, безумовно, ті основоположні європейські цінності, на яких вибудовувалась ця Програма, цілі, які окреслював її зміст і складові компоненти, які стали пріоритетними в розробці інструментів її запровадження.

Європейські цінності є предметом дослідження багатьох вчених – представників суспільно-гуманітарних наук, оскільки саме вони є тією ідеальною моделлю чи зразком, на який орієнтується у своєму розвитку більшість країн світу, серед яких і Україна. До них, насамперед, належать, демократичні засади розвитку суспільства: повага до життя, здоров'я й пот-

реб людини; гарантія прав і свобод людини; рівність усіх громадян перед законом; справедливість; наявність умов для розвитку підприємницьких ініціатив і здібностей; відсутність дискримінації за будь-якою ознакою (статтю, расою, національністю, віком, віросповіданням, партійною належністю тощо). Як зазначають О. М. Сахань і Н. В. Шевчук, «ідеологічний базис європейських цінностей простежується із часів Великої французької революції. Цими цінностями були свобода, рівність та братерство. Проте основні цінності сучасного європейського світу були сформовані в часи Відродження та Реформації. Спільні цінності різних країн європейського простору сприяли їх інтеграції та просуванню цих цінностей за географічні межі Західної Європи. Для цього європейці створили організації, що покликані об'єднати європейські країни для забезпечення й втілення ідеалів і принципів, які є їх спільним надбанням, зокрема це Рада Європи (РЄ), Європейський Союз (ЄС) тощо» [12, с. 184].

У країнах Європейського Союзу ухвалена ціла низка правових і законодавчих актів, у яких прописано базові цінності й норми. До таких правових документів належать Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (1992 р.), Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995 р.), Європейська соціальна хартія (1996 р.), Хартія основних прав Європейського Союзу (2000 р.) та ін.

У Хартії основних прав Європейського Союзу зазначено, що «народи Європи, створюючи згуртований та тісний союз, ухвалили рішення разом будувати мирне майбуття на основі спільних цінностей», а саме: гідності людини, свободі, рівності й солідарності, принципах демократії та правової держави» [13]. Цей правовий документ став основоположним у визначенні європейських цінностей, оскільки окреслив стратегічну мету Європейського Союзу – заснувати європейське громадянство, створюючи простір свободи, безпеки та правосуддя, зберігаючи й розвиваючи спільні цінності при повазі національної самобутності та культур і традицій народів Європи, враховуючи еволюцію суспільств, соціальний прогрес, розвиток науки й техніки.

Саме окреслені вище цінності і створили той базовий фундамент, на якому вибудовується стратегічна мета та пріоритети інтелектуального розвитку в Польщі. У Комунікаті Європейської комісії «Стратегія-2020» зазначено, що в умовах кризи, яка фактично руйнує результати багаторічного економічного та соціального прогресу й викриває структурні слабкі сторони європейської економіки, Європа повинна дбати про своє майбутнє, чітко визначаючи свою стратегію дій постійними змінами, що супроводжують розвиток країн. Стратегія «Європа 2020» включає три взаємопов'язані пріоритети: інтелектуальний розвиток – розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях; сталий розвиток, а саме підтримка економіки, яка є більш ресурсоефективною, більш екологічною та конкурентоспроможною;

розвиток, який забезпечується більшою суспільною залученістю, тобто підтримка економіки з високою зайнятістю, яка забезпечує соціальну та територіальну згуртованість [8]. Для реалізації визначених пріоритетів Комісія презентувала сім найважливіших проєктів, а саме: «Унія інновацій», «Молодь у дорозі», «Цифрова програма для Європи», «Європа, що ефективно використовує ресурси», «Індустріальна політика в епоху глобалізації», «Програма щодо нових умінь і робочих місць» та «Європейська програма ліквідації бідності» [8].

Звісно, що реалізація названих проєктів має чимало проблем, оскільки це пов'язано не тільки з фінансуванням, але з наявністю ефективних механізмів та інструментів для цього. І якщо стратегія сталого розвитку успішно реалізується в багатьох країнах Європи і світу, зокрема і в Польщі, і в Україні, то стратегія інтелегентного розвитку для України є недосяжною, оскільки її фінансування здійснюється виключно для країн – членів Євросоюзу. Програма інтелегентного розвитку зосереджена на проєктах, пов'язаних із побудовою економіки, заснованої на знаннях, конкурентоспроможному науковому секторі та ефективних інститутах ділового середовища, що дозволяють інтелектуально розвивати економіку країни. Її цілями є такі: а) підтримка суб'єктів господарювання в галузі інноваційної та дослідницької діяльності; б) підвищення якості наукових досліджень і розробок; в) підвищення ступеня адаптації підрозділів до умов ринкової економіки; г) посилення інтернаціоналізації наукових досліджень та розробок [7]. Проєкти, що фінансуються з Програми інтелектуального розвитку, можна поділити на дві групи. *Перша* – це ті, що сприяють, передусім, розвитку суб'єктів, які їх здійснюють. Це стосується, наприклад, підприємств, які за рахунок інвестицій, розробки та впровадження інноваційних продуктів чи послуг або співпраці з підрозділами досліджень і розробок здобувають нові ринки та вдосконалюють свою продукцію. *Друга* – проєкти, виконавці яких є лише підрядниками або посередниками в наданні конкретних рішень для вибраних груп одержувачів. Приклади включають проєкти, які реалізуються інститутами ділового середовища, що надають безкоштовні або частково фінансують консультаційні послуги, або суб'єктами, що впроваджують фінансові інструменти, надаючи підтримку у вигляді позик, гарантій або вкладення капіталу. Такі проєкти в Програмі інтелектуального розвитку спрямовані, насамперед, на мікро-, малі та середні підприємства та стартапи [11].

Польські вчені й підприємці активно залучилися до розробки проєктів, які фінансує Програма інтелегентного розвитку. Можна стверджувати, що основним механізмом та інструментальною основою реалізації Програми інтелегентного розвитку в Польщі стала розробка саме наукових проєктів, основною метою яких було запровадження інновацій у регіональний розвиток. Саме цей досвід польських учених є корисним і для промислових регіонів України. Особливо актуальною з-поміж багатьох є стратегія інтелегентної спеціалізації як стимулу економічного розвитку регіонів.

Як зауважує А. Грондзель (Anna Grądział), *концепція інтелігентної спеціалізації* – це новий підхід у політиці ЄС щодо регіонів, який уперше зустрічаємо в документі «Європа 2020» із зазначенням трьох пріоритетів: інтелігентного розвитку, сталого розвитку та розвитку, який зумовлює суспільну залученість. Національні/регіональні інноваційні стратегії щодо інтелігентної спеціалізації (стратегії RIS3) – це інтегровані програми економічної трансформації, які використовують сильні сторони регіону, його конкурентні переваги та потенціал розвитку [3]. На думку дослідниці, стратегія інтелігентної (розумної) спеціалізації зосереджена на обраних та індивідуальних регіональних пріоритетних сферах розвитку (технологічній, науковій та економічній) таким чином, щоб забезпечити конкурентну перевагу в цій галузі, і базується на припущенні, що не існує країни чи регіону, які є лідером у кожній галузі науки та інновацій. Натомість є гіпотеза про те, що існує індивідуальний потенціал певного регіону, який і необхідно використовувати для створення конкурентних переваг цього регіону в певній сфері господарювання [5].

Дійсно, якщо Криворізький залізорудний регіон спеціалізується на видобутку сировинних копалин і металургійній промисловості, то саме ці напрями господарювання потребують особливої уваги науковців та менеджерів-інноваторів для розробки науково-інноваційних проєктів для технологічного переозброєння процесів видобутку залізної руди й вироблення металу. На цьому наголошують професор Л. М. Варава та його колеги А. Р. Арутюнян і А. А. Варава: «...до стратегічних завдань забезпечення принципово нового технічного рівня розвитку підприємств гірничорудної промисловості, підвищення конкурентоспроможності сировинної продукції належать: стимулювання розробки й реалізації інвестиційних проєктів за пріоритетними напрямками модернізації технологічних процесів; упровадження високоефективного обладнання й технологій з метою підвищення ефективності використання виробничих потужностей та поліпшення якості товарної продукції; модернізація й удосконалення технічних засобів екологічного призначення, упровадження високоефективних екологічних заходів та проєктів з охорони навколишнього середовища, зниження енергоємності технологічних процесів гірничодобувного, збагачувального та огрудкувального (агломераційного) виробництв завдяки впровадженню заходів з енергозбереження» [2].

Вочевидь, виникає питання: чи може Україна долучитися до європейської Програми інтелігентного розвитку? Як стверджують експерти, може за умов наукової співпраці з європейськими, зокрема з польськими вченими й підприємцями. Саме тому дуже важливою на часі є зарубіжна співпраця українських і польських наукових кіл у науково-дослідній сфері, особливо щодо запровадження інтелігентної спеціалізації для розвитку регіонів. Для імплементації польського досвіду інтелігентного розвитку в українські реалії варто акцентувати на основних принципах стратегії інтелігентної спеціалізації, які, на думку А. Грондзель (Anna Grądział), є таки-

ми: 1) створення дослідницької та інноваційної сфери відповідного обсягу, що забезпечить можливість великій кількості організацій конкурувати між собою в європейському дослідницькому просторі (ERA12), який має інтегрований та транснаціональний характер і дозволяє вільний потік ресурсів; 2) відкритість та зосередження уваги на тих галузях науки й інновацій, які становлять соціально-економічні умови та ресурси регіону; 3) наявність так званих технологій загального призначення (general purpose technologies, GPTs)), які можуть виконувати функції додаткових, але не остаточних, умов для розвитку; 4) творчий процес, що базується на потенціалі розвитку регіону, а не на довільному рішенні державного управління [3]. І якщо Україна обрала своїм стратегічним шляхом інтеграцію до європейської інтеграції, то орієнтація на впровадження стратегії інтелектуальної спеціалізації має стати мотиватором регіонального розвитку й привести до збільшення регіонального різноманіття в Україні в галузі спеціалізації в різних галузях науки та економіки, оскільки саме на це орієнтується і Європейський Союз.

Висновки. Країни Європейського Союзу перебувають у постійному пошуку сприятливих умов для економічного й соціального розвитку з найменшим навантаженням на природні ресурси та довкілля. Цьому сприяє доктрина сталого розвитку, яка вже тривалий час (з 1980-х рр.) запроваджується в країнах світу, зокрема в ЄС. Однак, з огляду на сучасні темпи розвитку інформаційних технологій, вона потребувала нового більш ефективного підґрунтя, більш дієвих та відповідних сучасності мотиваторів і стимуляторів. Саме цим вимогам відповідає Стратегія інтелегентного розвитку, Програма якої фінансується Євросоюзом і запроваджується в Польщі з 2014 р. Термін її дії – до 2020 р.

Головною її метою є створення нових більш сприятливих умов для укорінення європейських цінностей, завдяки яким благополуччя та всебічний захист людини набувають більш реального й значущого вигляду. Завданнями та одночасно інструментами реалізації цієї Стратегії є розширення ділового діалогу між вченими й підприємцями, інтеграція науки та промисловості, розробка й запровадження науково-промислових проєктів та інноваційних технологій, інтелегентна спеціалізація регіонального розвитку. Все це, а також фінансування в значному розмірі, на думку ініціаторів та розробників Стратегії інтелегентного розвитку, стимулює наукові та підприємницькі кола до спільної науково-дослідної діяльності. Залучення Польщі до реалізації цієї стратегії сприяло накопиченню нею нового досвіду, який за сприятливих умов може бути імплементований і до українських реалій. Однак це потребує поглиблення наукових і економічних відносин, посилення міжнародних зв'язків і розширення спільних дослідницьких проєктів.

Список використаної літератури

1. Becla A., Czaja S. Inteligentny i trwały rozwój – pojęciowe i poznawcze wyzwania dla teorii ekonomii i praktyki gospodarczej. URL: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11320_5231 (data odwołania: 23.09.2019).

2. Варава Л. М., Арутюнян А. Р., Варава А. А. Концептуальні положення модернізаційної політики у гірничорудній підгалузі України. *Ефективна економіка*. 2014. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?o> (дата оновлення: 25.09.2019).
3. Grądział A. Strategia inteligentnej specjalizacji stymulatorem rozwoju gospodarczego regionów. URL: <https://wneiz.pl/sip/sip37-2014/SiP-37-t2-243> (дата одwołання: 22.09.2019).
4. Dwie instytucje będą odpowiadały za unijny program «Inteligentny Rozwój». URL: <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C403114%2Cdwie-instytucje-beda-odpowiadaly-za-unijny> (дата одwołання: 28.09.2019).
5. Foray D., David P. A., Hall B. Smart Specialisation – The Concept. *Knowledge Economists Policy Brief*. 2009, №. 9. S. 1.
6. Закон України Про Державний бюджет України на 2019 рік. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 50. Ст. 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> (дата звернення 23.09.2019).
7. Inteligentny Rozwój. Serwis programu. URL: <https://www.poir.gov.pl> (дата одwołання: 24.09.2019).
8. EUROPA 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i równowazonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu data aktualizacji: 04.08.2011. URL: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf (дата одwołання: 24.09.2019).
9. Murzyn D. Inteligentny zrównowazony i sprzyjający włączeniu społecznemu w Polsce po 2006 roku. URL: <https://multiszop.pl/kierunki-wplywu-funduszy-unii-europejskiej-na-rozwoj-inteligentny-zrownowazony-i-sprzyjajacy-wlaczaniu-spoecznemu-w-polsce-po-2006-roku-murzyn-dorota,p553038> (дата одwołання: 26.09.2019).
10. Rozmus D., Trzęsiok J. Główne składowe rozwoju inteligentnego. URL: https://katowice.stat.gov.pl/files/gfx/katowice/pl/defaultstronaopisowa/1371/1/1/1_3_drozmus_jtrzesiok_prezentacja_gus2017_201705123_handout.pdf (дата одwołання: 23.09.2019).
11. Program Inteligentny Rozwój. URL: <http://eu.ngo.pl/po-ir> (дата одwołання: 24.09.2019).
12. Сахань О. М., Шевчук Н. В. Європейські цінності як запорука процвітання суспільства: український вибір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2018. № 2 (37). С. 177–194. URL: fil.nlu.edu.ua/article/download (дата звернення: 25.09.2019).
13. Хартія основних прав Європейського Союзу: Хартія. Міжнародний документ від 07.12.2000. № 994_524. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 28.09.2019).

Стаття надійшла до редакції 03.10.2019.

Лобанова А. С., Кузёр А. Интеллекнтное развитие и наука: репрезентация ценностно-инструментальной основы, польского опыта и украинских перспектив

В статье анализируется Стратегия интеллекнтного развития европейских стран (2014–2020 гг.), Программа которой финансируется Евросоюзом и реализуется в Польше с 2014 г. Раскрываются ее главная цель, задачи. Определяются социально-экономические условия, которые способствовали ее разработке; требования, определенные для тех научных и предпринимательских субъектов, которые были готовы приобщиться к ее реализации, а также обозначены ценности, на которых строится Стратегия. Она является преемницей доктрины устойчивого развития, а ее задачами и одновременно инструментами реализации является расширение делового диалога между учеными и предпринимателями, интеграция науки и промышленности, разработка и внедрение научно-промышленных проектов и инновационных технологий, интеллекнтная специализация регионального развития. Раскрывается польский опыт

реализации Стратегии и определяются перспективы ее имплементации в украинские реалии.

Ключевые слова: наука, промышленность, устойчивое развитие, интеллигентное развитие, европейские ценности, польский опыт, интеллигентная специализация.

Lobanova A., Kuzyor A. Intelligent Development and Science: Representation of Value-Instrumental Basis, Polish Experience and Ukrainian Perspectives

Countries of the European Union are on the lookout for favourable conditions for economic and social development with the least burden on natural resources and the environment. This is facilitated by the doctrine of sustainable development, which has been introduced for a long time (since the 80s of the last century) in the countries of the world, including the EU. However, given the current pace of the development of information technology, it needs new and more effective approach, as well as more effective and relevant motivators and stimulants. These same requirements are met by the Intelligent Development Strategy, the Program of which is financed by the European Union and has been introduced in Poland since 2014. It is valid up to 2020.

Its main goal is to create new and more favourable conditions for the establishment of European values through which the well-being and comprehensive protection of human beings become more realistic and meaningful. Goals and instruments for the implementation of this Strategy include expansion of business dialogue between scientists and entrepreneurs, integration of science and industry, development and implementation of scientific-industrial projects and innovative technology, intelligent specialization of regional development. According to the initiators and developers of the Intelligent Development Strategy, all the aforesaid together with funding in a significant amount shall stimulate scientific and entrepreneurial circles to joint research activities. Involvement of Poland in the implementation of this Strategy contributed to the accumulation of new experience, which, under favourable conditions, can be implemented to the Ukrainian realities, as well. However, this requires deepening scientific and economic relations, strengthening international ties and expanding joint research projects.

Key words: science, industry, sustainable development, intelligent development, European values, Polish experience, intelligent specialization.